

ВСТУП

Хоч початки вітчизняної релігієзнавчої думки ми віднаходимо ще в добі Київської Русі, а її перші світські фахові вияви в окремих працях діячів громадівського руху та в лекційних курсах декого з києво-університетських професорів, проте доба соціалізму перервала процес становлення українського релігієзнавства як окремої сфери гуманітарного знання. Хоч в ці роки й з'являлися ідеологічно незаангажовані й науково обгрунтовані в розгляді релігійних феноменів праці декого із українських вчених, але загалом дослідники цієї доби слугувалися у своїй роботі опійними оцінками релігії марксистом, прагнули визначити шляхи і навіть час відмирання, як тоді говорилося, релігійних передсудів. Саме така зорієнтованість релігієзнавчих досліджень в Україні була домінуючою, якщо не єдиною. Тому якщо колеги з Росії в цей час писали фундаментальні праці з історії релігії, її окремих конфесійних виявів, які не втратили значною мірою своєї наукової значимості і в наш час, то в Україні праці такого змісту з'являлися лише подеколи, бо ж, згідно комуністично-партійних установок, треба було вивчати не що є релігія, а як її долати.

Лише крах комуністичної ідеології й одержання Україною незалежності від вікового її колонізатора - Росії і духовного гнобителя – Московського Православ'я створили умови для формування у нас релігієзнавства як окремої сфери наукового знання з чітко визначеним його об'єктом і предметом дослідження, принципами дослідницького пошуку, складною і чітко субординованою дисциплінарною структурою. Цьому сприяло зокрема утворення в 1991 році в структурі Національної Академії наук при Інституті філософії єдиної в країні, як на сьогодні, академічної релігієзнавчої наукової інституції – Відділення релігієзнавства. Творчі здобутки цієї інституції засвідчують обгрунтованість і своєчасність прийняття рішення про її утворення. Відсутність подібних наукових установ не тільки в країнах СНД, а й навіть далекого зарубіжжя, не дає можливості зосередити колективно зусилля науковців на вивчення феномена релігії у всій її складності, конфесійному і функціональному різноманітті. Релігійні явища тоді досліджують окремо представники різних наук, але ж при цьому релігія вивчається не як ціле, а в цілому, і то не у всьому різноманітті її виявів у

різних сферах суспільного і духовного життя.

Вагомим здобутком українських релігієзнавців років незалежності є дві їх фундаментальні праці - „Академічне релігієзнавство” (2000р.) та „Історія релігії в Україні” (1999 р.). До цього додається низка праць з історії, конфесіології та етнології релігії, свободи буття релігії і особливостей її функціонування за умов постмодерну та глобалізації. Наукові конференції українських релігієзнавців з великого різноманіття тематики збирають за місцем їх проведення в різні наукові чи навчальні інституції країни дослідників не лише з багатьох українських міст, а й із зарубіжжя – близького і далекого. Присутність релігієзнавців України в шести міжнародних релігієзнавчих асоціаціях дає можливість включити українську науку про релігію в її світовий контекст.

Жодна зарубіжна релігієзнавча інституція не співпрацює так творчо із різними конфесіями, як українська – наше релігієзнавче Відділення Академії наук, наша Українська Асоціація релігієзнавців. Жодна з них не має такого обсягу періодичних і серійних видань, як наша, а це – щорічник „Релігійна свобода”, кварталник „Українське релігієзнавство” і щомісячник „Релігійна панорама”, десяти томний проект „Історія релігії в Україні” та серія „Мислителі української діаспори”, донедавна ще й „Людина і світ”. Жодна із зарубіжних релігієзнавчих інститутів не співпрацює так з державними і громадськими організаціями, як наше Відділення релігієзнавства, яке передає до них щорічно щонайменше п’ятнадцять різного змісту науково-експертних матеріалів та аналітичних записок. Жодна із знаних нами релігієзнавчих інституцій не охопила своєю дослідницькою увагою таке різноманіття наукових тем з багатьох дисциплінарних структур науки про релігію, як наша. Жодна з них не прилучилася так до підготовки наукових кадрів релігієзнавців, як наше Відділення, що практично працює на правах самостійної наукової академічної інституції.

Відділення – це порівняно невеликий колектив науковців-релігієзнавців, які активно і творчо працюють на розвиток свого фаху у всьому дисциплінарному його багатоманітті. Ми досліджуємо проблеми філософії релігії, її історіософії, історії, конфесіології, етнології, соціології, психології, політології, правології. Актуальним для нас нині є написання „Української релігієзнавчої енциклопедії”. Гадаємо, що підготуємо ще дві праці – „Історію релігієзнавчої думки України” та „Історію українського богослів’я”. Маємо перевидати в новій редакції, як того багато хто просить, наше „Академічне релігієзнавство”, завершити роботу над десяти томником „Історія релігії в Україні”.

Кожний науковий співробітник Відділення працює ще й над якоюсь своєю індивідуальною дослідницькою темою з релігієзнавчого фаху. З нами творчо співпрацюють в дослідженні різних тем вузівські науковці, об'єднані Українською Асоціацією релігієзнавців.

Відзначаючи 15-річчя Відділення релігієзнавства, нам приємно згадати, що його співробітниками в різні роки були академік О.С. Онищенко, доктори наук Г.Надтока і О.Карагодіна, кандидати наук С.Головащенко, А. Ротовський, О.Сарапін та Т. Гаврилюк, інші науковці. Ми водночас шануємо світлу пам'ять наших колег докторів наук Бориса Лобовика, Петра Косуху і Віктора Фоміченка, кандидатів наук О.Косянчука і М. Литвиненка. Ми віддаємо шану пам'яті академіку В.І.Шинкаруку - директору нашого Інституту.

Нині в нашому колективі працює 17 наукових співробітників, 6 з них є докторами і 11 кандидатами наук. Маємо 8 осіб в аспірантурі стаціонару і 10 - на заочній формі навчання, 12 пошуківців. Проте наслідки роботи Відділення вимірюються не кількістю працюючих в його штаті, а нашим вмінням поєднати зусилля великого загону релігієзнавців України з різних установ і міст на вирішення важливого завдання – формування цілісної системи нашого фахового знання і включення української релігієзнавчої науки в контекст світового релігієзнавства. Зрозуміло, що останнє вимагає від нас насамперед належної глибини і аргументованості наукового пошуку, досягнення здобутків світової релігієзнавчої науки. Може старше покоління в цьому відіграє вже свою переважно організаторську роль, то молоді релігієзнавці із добрим знанням іноземних мов мають бути готовими до гідного представництва України на великому різноманітті світових релігієзнавчих форумів.

Підготовка кадрів молодих релігієзнавців, то одна із сторінок нашої фахової роботи. До неї входить не лише праця за сумісництвом на факультетах релігієзнавчої спеціалізації різних вузів, підготовка наукової молоді через її навчання в аспірантурі, а й започаткована нами робота міжнародної школа молодих релігієзнавців, пошук форм їх стажування в закордонних фахових інституціях.

Окрім вагомих наукових здобутків, наше фахове релігієзнавство має й деякі свої вади. Подеколи наступила профанація релігієзнавства через підключення до нього і в сферу науково-дослідницької, а переважно - вузівсько-викладацької роботи, осіб без фахової освіти, які тематично релігієзнавство зводять до формули: а чи знаєте ви? Не осягнувши феномен релігії у всій повноті його суті, конфесійному багатоманітті і різноманітті функціональності, вони обмежуються описанням деяких фактів з релігійного життя, церковних обрядів або

розповідями фактиків з церковних історій. Релігієзнавство у його вузівському викладанні постає переважно як конфесіологія релігії. При цьому розповідаються факти минулої історії. Трагедією релігієзнавчої науки є те, що сьогоденні релігієзнавці не спілкуються з живими носіями різних конфесій, не знають сучасні релігійні видання, а працюють на матеріалах минулого. А відтак вони обмежуються описаннями релігії доби її модерну, а не постмодерну, доби глобалізації. Бідою нашою є те, що із-за фінансової скрути новинки релігієзнавчих видань не доходять до кожної наукової бібліотеки, бібліотек вузів. Та й самих вузівських релігієзнавців переважно не цікавлять нові фахові видання, фахова періодика. Ми це знаємо по тому, скільки їх приходять до нас у Відділення, скільки передплачують нашу „Релігійну панораму”, яка дає оперативну інформацію про стан релігійного життя в країні і світі, скільки заявок приходять на участь в роботі наукових конференцій. То ж баласт ремісників у сфері релігієзнавства ще надто великий.

Турбує ще й тематична зорієнтованість дисертаційних робіт, яка зорієнтована переважно в минуле, на вже досліджене, неактуальне, дріб'язкове. Відсутні фундаментальні дослідження з філософії релігії, її феноменології, психології, соціології. Добре, що почало визначатися у своєму предметі і структурі практичне релігієзнавство, але ентузіастів, які б підняли різноманіття його проблем, мало.

Недоліком нашої роботи є й те, що нам вдалося лише зконтактувати вузівських релігієзнавців і богословів при проведенні наукових конференцій, а водночас ми не маємо жодної видрукованої спільної наукової праці. Правда, це пояснюється не завжди упередженістю богословів щодо релігієзнавців як носіїв нібито атеїстичної традиції, а скоріше наявною міжконфесійною упередженістю всередині богослов'я, визнанням кожною конфесією своєї єдиності.

Проблемою для нас є пропаганда наших здобутків на міжнародному рівні. І тут проти нас спрацьовує не лише постійна недофінансованість нашої фахової наукової роботи, а й незнання більшістю релігієзнавців України хоч однієї іноземної мови. Тому ми й розвиваємося у світі як річ-в-собі, працюємо лише для себе.

Відтак українське релігієзнавство, попри свої помітні і визнані нашими зарубіжними колегами здобутки, має низку своїх проблем. Здолати їх не просто. Це актуалізує питання утворення в системі Національної Академії наук самостійного Інституту релігієзнавства, який буде фінансуватися вже не за тим залишковим принципом, як Відділення, матиме більший колектив професіоналів-релігієзнавців.